

na kasnogotičkome portalu sakristije. Zvonik sa satom je dograđen u XVI/XVII. st., tijekom XVIII. st. crkva je barokizirana (1714–48), a 1913. je obnovljena prema projektu S. Podhorskoga; to je ujedno jedan od prvih spomenika u Hrvatskoj restauriran prema novim načelima prezentacije svih vrijednih stilskih slojeva. U crkvi je vrstan mramorni oltar Sv. Križa, djelo F. Robbe (1756), prenesen iz zagrebačke katedrale, te slika »Krvavi sabor u Križevcima 1397« O. Ivekovića (1914). Najveći je zahvat baroknoga sakralnoga graditeljstva bilo podizanje pavlinskoga samostana i crkve Sv. Ane u središtu Donjega grada (1665, 1699–1741), s kasnobaroknim freskama te vrijednim djelima baroknoga slikarstva i zlatarstva (od 1788. Sv. Ana je župna crkva). Za barokno je doba značajna i gradnja nekoliko kapela na urbanistički istaknutim položajima izvan povijesne jezgre. Kapela *Majke Božje Koruške* (1725) centralna je građevina trolisne osnove s kupolom (brod i zvonik su dograđeni 1872–73), oslikana freskama (1726) i opremljena vrsnim inventarom: starijim kamenim kipom Žalosne Marije (I. J. Altenbach, 1674) te baroknim oltarima, glavni s oltarnom slikom »Sv. Obitelji«, rad I. Rangera (1738). Kapela Sv. Ladislava je barokizirana 1731–35, a iz istoga doba potječu i tri oltara. U kapeli Sv. Roka (1694, 1739–43) nalazi se oltar s kipovima F. Pettera. Osebnija kapela Sv. Florijana (1735, 1751), s konkavno razvedenim pročeljem i zvonikom, ima barokni oltar s oltarnom slikom I. Rangera (1738).

Na mjestu augustinskoga samostana i crkve Bl. Dj. Marije u Gornjemu gradu (1325, srušeni 1560) sagrađen je u baroknome razdoblju franjevački samostan s crkvom (1627). Kompleks je 1791. pripao grkokatoličkoj biskupiji koja obnavlja samostan (biskupski dvor) prema planovima B. Felbingera (1817) i A. Brdarića (klasicistička altana iz 1841–45), dok je crkvu (katedralu) regotizirao H. Bollé (1892–97). Izvanrednom vrsnoćom ističe se cjelovita oprema katedrale, od detalja umjetničkoga obrta do slika na ikonostasu, oltaru, propovjedaonici i pjevalištu (I. Tišov, C. Medović, B. Čikoš, F. Kovačević, J. Bauer). U Dijecezanskome muzeju pohranjena su djela primijenjene umjetnosti te zbirka slika (portreti biskupa).

KRIŽEVCI, oltar u crkvi Sv. Križa, djelo F. Robbe

Najstarije sačuvane građevine profane arhitekture potječu iz doba baroka (Sabornica, zgrada Glavne straže iz 1770, zgrada današnjega muzeja iz 1796, rodna kuća F. Markovića iz 1798). Vrsnoćom i značenjem posebno se ističe barokno-klasicistička županijska palača »U« tlocrta s arhitektonski istaknutom središnjom dvoranom, nastala u nekoliko građevnih faza (1747–1833), od kojih je najvažnija ona iz 1779–80. U XIX. st. niz reprezentativnih neostilskih javnih i stambenih zgrada mijenja izgled središta grada. Izvan naselja podiže se dvorac Kiepach (1830, srušen 1950) s pejzažnim romantičnim perivojem, te Gospodarsko-šumarsko učilište (1860–65), prvo poljoprivredno učilište u Hrvatskoj i prvi cjelovito planiran školski kompleks (projekt je izradio Kulturno-tehnički odjel Zemaljske vlade). Najzanimljivija je građevina ranoga XX. st. *Hrvatski narodni dom* (S. Podhorski, 1914), primjer ekspresionističke arhitekture u Hrvatskoj. Od djela javne plastike ističe se barokni pil Sv. Florijana te poprsje A. Nemčića (R. Valdec, 1899). — U Gradskome se muzeju nalaze izlošci arheološkoga, etnološkoga i umjetničkoga značaja.

LIT.: V. Bedenko, Križevci — razvoj grada, Glasilo Arhitektonskog fakulteta, Zagreb 1975, 3. — A. Horvat, Osvrt na urbanističku koncepciju jezgre Križevaca, Bulletin JAZU, 1978, 45–46. — I. Lentić-Kugli, Plan bivšeg franjevačkog samostana i crkve (danas grkokatolička biskupija) u Križevcima s kraja 18. stoljeća, Vijesti MK, 1979, 4. — D. Baričević, Djela varaždinskog kipara Fridrika Pettera u Varaždinu i Križevcima, Bulletin JAZU, 1979, 1 (47). — Ž. Domljan, Kompleks županijske palače u Križevcima, Radovi IPU, 1988–1989, 12–13. — K. Horvat-Levaj, Crkva Sv. Križa u Križevcima, ibid. — O. Maruševski, Preuređenje franjevačkog samostana u Križevcima u grkokatoličku biskupsku rezidenciju, ibid., 1990, 14. — UTH — Križevci. K. H. L.

KRIŽIĆ, Nada → VRKLJAN-KRIŽIĆ, NADA

KRIŽNI PUT, način prikazivanja pojedinih prizora Kristove muke, nastao u XII–XIV. st. Prvotno je to niz drvenih križeva koji nose redni broj i koji su u razmacima pričvršćeni na crkv. zid (postaje); u kasnomu sr. vijeku proširila se oprema postaja slikom i skulpturom i to najprije u njem. krajevima. K. p. najviše su širili franjevci. U početku je bilo sedam postaja; poslije im se broj povećavao, a papa Klement XII. ustali ih je 1731. na 14.

P. KRIŽANIĆ, Autoportret